

Sytuacja osób starszych i ich bliskich w czasie pandemii Covid-19

Dr Rafał Bakalarczyk, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Komisja ekspertów ds. osób starszych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich

Zagrożenia i ograniczenia dla osób starszych doby pandemii

- **Zagrożenia zdrowotne** (zarażenie koronawirusem, zagrożenia związane z dostępem do opieki zdrowotnej, zagrożenia dla odporności i innych aspektów zdrowia w związku z ograniczoną aktywnością, ograniczonym wychodzeniem na świeże powietrze, zmniejszeniem kontaktów społecznych, zagrożenia dla zdrowia psychicznego).
- **Zagrożenia społeczne** (mniejsza intensywność kontaktów towarzyskich, rodzinnych, mniejsza możliwość uczestnictwa w kulturze, życiu społecznym, przestrzeni publicznej, ograniczony dostęp do usług społecznych i inicjatyw adresowanych do osób starszych, ograniczenia związane z wykluczeniem cyfrowym części osób starszych).
- **Zagrożenia ekonomiczne** (mniejsze możliwości pracy w bezpiecznych warunkach, dodatkowe koszty, zmiana przepływów środków między generacjami, nadużycia wobec osób starszych na rynku konsumenckim).
- **Zagrożenia dla solidarności międzypokoleniowej.**

Źródło: R.Bakalarczyk, Wyzwania dla polityki senioralnej w obliczu pandemii Covid-19 w Polsce – uwarunkowania, nowe problemy i sugerowane kierunki mierzenia się z nimi, w: K.Stępniak(red.), Państwo i prawo w czasach Covid-19,Wydawnictwo Make&Think, Warszawa 2020

Wybrane badania sytuacji osób starszych w czasie pandemii

- P. Wiśniewski (red.), Jakość życia osób starszych w Polsce w pierwszym roku pandemii. Raport z badania, Instytut Polityki Senioralnej Senior Hub, kwiecień 2021
- R. Bakalarczyk, M. Kocejko, Sytuacja opiekunów rodzinnych osób starszych w czasie pandemii Covid-19 – raport z badania, Instytut Polityki Senioralnej Senior Hub, lipiec 2021
- Krajowy Instytut Gospodarki Senioralnej, Potrzeby i zdrowie Seniorów podczas pandemii COVID-19, Badanie zrealizowane na przełomie lat 2020-2021
- Krajowy Instytut Gospodarki Senioralnej, Zdrowie Polskich seniorów w czasie pandemii, sierpień 2020
- Piekutowski J., Turzyniecka A., Tu nie chodzi o maseczki. Placówki opieki w dobie koronawirusa, Raport Think-Tanku Nowa Przestrzeń Społeczna, 2021

P. Wiśniewski(red.) Jakość życia osób starszych w Polsce w pierwszym roku pandemii. Raport z badania, Instytut Polityki Senioralnej Senior Hub, kwiecień 2021

- Badanie zostało przeprowadzone na próbie 500 osób 60+ za pomocą wywiadu pogłębionego drogą telefoniczną – CATI (computer-assisted telephone interviewing) przez pracownię DRB Research, w okresie luty/marzec 2021 r. Równolegle przeprowadzono badanie na próbie 688 osób 60+ metodą ankiety internetowej, dotyczące kompetencji cyfrowych seniorów korzystających z sieci

Wybrane wnioski

- Ponad połowa badanych (59,5%) deklaruje, że ich kondycja psychiczna jest gorsza niż przed pandemią, rozluźniły się relacje społeczne, wzrósł znacząco poziom realnej, często zupełnej, izolacji społecznej.
- Respondenci najczęściej potwierdzają, że ich aktywność fizyczna spadła w trakcie pandemii (62,8%), znacząco pogorszyła się subiektywnie odczuwana kondycja fizyczna seniorów mająca przełożenie na oczekiwaną długość życia.
- Ponad połowa badanych odczuwa zmęczenie wynikające z obostrzeń związanych z pandemią (53,6%), a prawie połowie ankietowanym brakuje kontaktów z innymi ludźmi (46,0%).
- Ponad 60% badanych deklaruje, że trudniej jest im skorzystać z usług leczniczych lub rehabilitacyjnych, a prawie 2/3 ma problem z dostaniem się do lekarza specjalisty lub internisty.
- 7 na 10 seniorów nie korzysta z Internetu w ogóle. Jeśli seniorzy korzystają z Internetu to najczęściej robią to codziennie (21,2%). Korzystanie z Internetu nieznacznie wpływa na subiektywnie odczuwaną kondycję psychofizyczną oraz jakość życia.

Badanie opiekunów w czasie pandemii Covid-19

- Badanie realizowane wiosną 2021 roku przez R. Bakalarczyka i M. Kocejko przy wsparciu pracowników Instytutu Senior hub (Przemysława Wiśniewskiego i Małgorzatę Meryl-Wójcik).
- Część jakościowa (8 badań pogłębionych na próbie celowej) i ilościowa (73 ankiety na próbie losowej).
- Cel (głównie eksploracyjny): zapoznanie się z sytuacją opiekunów, przedstawienie opinii publicznej problemów z jakimi się zmagają oraz kierunkowych sugestii zmian.

Cały raport do pobrania na stronie Senior Hub:

<https://seniorhub.pl/sytuacja-opiekunow-rodzinnych-osob-starszych-w-czasie-pandemii-covid-19-raport-z-badania/>

Omówienie publicystyczne z naciskiem na rolę III sektora:

<https://publicystyka.ngo.pl/poza-radarem-zainteresowania-sytuacja-opiekunow-osob-starszych-w-czasie-pandemii>

Sytuacja opiekunów osób starszych – wybrane problemy

- Problemy z dostępem do wsparcia społecznego i medycznego.
- Ograniczenia i koszty psychospołeczne.
- „Niewidzialność” opiekunów i ich potrzeb.
- Zagubienie informacyjne i deficyty w obszarze niektórych procedur wsparcia i reagowania.

Koszty psycho-społeczne

- Podwyższony poziom stresu (związanego z ryzykiem zakażenia ale i utrudnionym dostępem do służby zdrowia czy trudnościami w wykonywaniu samodzielnie różnych czynności, które wcześniej były dzielone na większą liczę osób lub wykonywane były przez opiekunów profesjonalnych).
- Pogłębione poczucie przeciążenia (ograniczony dostęp do opieki formalnej, mniejsza możliwość wsparcia nieformalnego (np. ze strony innych członków rodziny, dodatkowe czynności opiekuńcze lub bardziej czasochłonny i stresujący sposób ich wykonywania w warunkach pandemicznych, mniej możliwości rozładowania stresu ze względu na różne ograniczenia uczestnictwa).
- Pogłębione poczucie izolacji społecznej i osamotnienia w zaistniałej sytuacji (ograniczone kontakty z innymi osobami z sektora formalnego i w ramach kontaktów nieformalnych).

Ograniczenia w korzystaniu z usług wspierających opiekę w sektorze polityki społecznej

- Utrudniony dostęp do usług opiekuńczych ze względu na ograniczenia w ich przyznawaniu.
- Strach przed przeniesieniem wirusa w ramach usług domowych (zarówno z pomocy społecznej jak i tych prywatnych).
- Inne powody niekorzystania z usług opiekuńczych (nie zawsze związane z pandemią).
- Czasowe zawieszenie aktywności stacjonarnej placówek wsparcia dziennego.

Ograniczenia w relacjach z służbą zdrowia i sferą usług medycznych

- Wydłużony okres oczekiwania na wizytę czy karetkę w sytuacji pogorszenia zdrowia podopiecznego lub opiekuna.
- Trudności komunikacyjne w ramach systemu teleporad.
- W niektórych okresach pandemii ograniczony dostęp do przychodni oraz specjalistów a także ograniczenie zabiegów rehabilitacyjnych.
- Brak czytelnych procedur działania w sytuacji zarażenia opiekuna i konieczności zapewnienia opieki zastępczej dla podopiecznego.

Aktywność zawodowa opiekunów osób starszych

- Strukturalne problemy godzenia roli opiekuńczej z zawodową.
- Ambiwalentny wpływ pandemii na sytuację zawodową opiekunów.
- Szanse i ograniczenia pracy zdalnej oraz hybrydowej.

Rola nowych technologii

- Korzystanie z informacji.
- Załatwianie różnych spraw (także związanych ze zdrowiem i opieką wobec osoby starszej).
- Przechodzenie działalności różnych inicjatyw i organizacji w tryb częściowo lub całkowicie zdalny.
- Grupy wsparcia w mediach społecznościowych.
- Webinaria i seminaria dla opiekunów osób starszych i niepełnosprawnych.
- Problem wykluczenia cyfrowego części osób starszych i opiekunów, ograniczenia kontaktów zdalnych (psychologiczne i komunikacyjne).

Ogólne wnioski z badania opiekunów rodzinnych osób starszych

- Pogorszenie sytuacji opiekunów w wielu wymiarach życia: dostęp do wsparcia formalnego (zdrowotnego, społecznego, informacyjnego) oraz sieci wsparcia nieformalnego, pogorszenie sytuacji psycho-społecznej osób starszych i możliwości kontynuacji aktywności społecznej i zawodowej.
- Nieobecność doświadczenia i potrzeb opiekunów w agendzie i polityce publicznej.

Rekomendacje ogólne w odniesieniu do działań na rzecz osób starszych w czasie pandemii

- Uwzględnienie w polityce różnych szczebli potrzeb i problemów osób starszych w różnych wymiarach życia. Konieczne jest zarówno uwzględnianie sytuacji osób starszych w działaniach związanych z doraźnym zarządzaniem kryzysem pandemicznym, przygotowaniem na ewentualne kolejne fale pandemii (lub nowe okoliczności epidemiologiczne), uwzględnienie szerszych problemów osób starszych, jakie pandemia ujawniła (i niekiedy pogłębiła) w długofalowej polityce senioralnej.
- Usprawnienie działania już istniejących narzędzi wsparcia osób starszych (np. w ramach programu „Wspieraj seniora – solidarnościowy korpus wsparcia seniorów”).
- Uwzględnieniem w polityce publicznej także osób z otoczenia seniorów, w tym zwłaszcza opiekunów rodzinnych i nieformalnych osób starszych wymagających wsparcia w codziennym funkcjonowaniu.
- Wykorzystanie i wzmocnienie potencjału i dorobku organizacji i inicjatyw społecznych i obywatelskich na rzecz wsparcia osób starszych w obliczu pandemii (program „Wspieraj seniora” odnosi się jedynie do wybranych wymiarów wsparcia).